

Adleriai

Viena, 1938 metų lapkritis–gruodis

Mieste dvelkė nelaimės nuojauta. Iš pat ankstaus ryto nerimo vėjas šlavė gatves, švilpdamas tarp pastatų, smelkėsi pro durų ir langų plyšius. „Jau žiema“, – drąsindamasis murmėjo Rudolfas Adleris, bet nei oru, nei metų laiku negalėjo pateisinti slogučio, jau keli mėnesiai slegiančio krūtinę.

Baimė tvoskė atgrasiu rūdžių ir šiukšlių dvoku, lindinčiu nosyje, nepadėjo jo nusikratyti nei pypkės dūmai, nei skutimosi lošjono citrusų aromatas. Tą dieną dusino baimės smarvė, baimės, dar labiau sužadintos viesulo, svaigo galva, pykino. Adleris nutarė atsiprašyti ligonių, laukiančių savo eilės, ir anksčiau uždaryti kabinetą. Asistentė nustebusi paklausė, ar jis neserga. Ji dirbo su Adleriu vienuolika metų, ir visą tą laiką gydytojas niekada nepažeidė savo darbotvarkės, buvo metodiškas ir punktualus. „Nieko rimta, tiesiog suslogavau, frau Goldberg. Eisiu namo“, – atsakė. Jiedu sutvarkė kabinetą, dezinfekavo instrumentus ir kaip paprastai atsisveikino prie

durų, nė neįtardami, kad niekada nebesusitiks. Frau Goldberg nuskubėjo į tramvajų stotelę, Rudolfas Adleris sparčiais žingsniais nuėjo kelis kvartalus iki vaistinės, susigūžęs, viena ranka nešinas portfeliu, kita prilaikydamas skrybėlę. Šaligatvis buvo šlapias, dangus apsiniaukęs; jis sumetė, kad neseniai lijo ir kad vėliau prapliups liūtis, viena tų rudenio liūčių, kurios visada jį užklumpa be skėčio. Tūkstančius kartų išvaikščiojo tas gatves, kurias pažinojo kaip savo kišenę, ir niekada nesiliovė grožėjęsis miestu, vienu žaviausių pasaulyje, baroko ir *art nouveau* stiliaus pastatų derme, didingais medžiais, metančiais lapus, savo kvartalo aikšte, raitelio skulptūra, konditerijos vitrina, nukrauta saldumynais, ir antikvariatų, pilnu įdomybių, bet šikart neatplėšė žvilgsnio nuo žemės. Ėjo, nešdamas ant pečių viso pasaulio slogutį.

Tą dieną grėsmingi gandai atnešė žinią apie pasikėsinimą Paryžiuje: jaunas žydas iš Lenkijos penkiais revolverio šūviais nukovė Vokietijos diplomata. Trečiojo Reicho rėksniai pratrūko reikalaudami keršto.

Nuo kovo mėnesio, kai Vokietija aneksavo Austriją ir, džiūgaujančios minios sveikinamas, Vienos centru pražygiavo vermachtas, demonstruodamas savo karinę galią, Rudolfas Adleris gyveno nerimo graužiamas. Jo būgštavimai gimė keleriais metais anksčiau ir tolydžio didėjo, vis stiprėjant Hitlerio finansuojamų ir ginkluojamų nacių įtakai. Jie naudojosi terorizmu kaip politiniu ginklu, kurstydami nepasitenkinimą – ypač jaunimo – ekonominiais sunkumais, prasidėjusiais

1929 metais per Didžiąją depresiją, ir pažeminimu, prislėgusiu po Pirmojo pasaulinio karo pralaimėjimo. 1934 metais po nepaisėkusio valstybės perversmo jie nužudė Dolfusą, o vėliau, surengę daugybę pasikėsinimų, – dar aštuonis šimtus žmonių. Baugino priešininkus, kurstė neramumus ir gąsdino pilietiniu karu. 1938 metų pradžioje smurtas tapo nepakenčiamas, o kitapus sienos Vokietija nekantravo kėsindamasi Austriją paversti savo provincija. Nepaisydamas nuolaidų, kurias, vokiečių spiriama, padarė vyriausybė, Hitleris įsakė savo kariuomenei peržengti sieną. Austrijos nacių partija jau buvo paruošusi dirvą, ir grobikų pulkai nesulaukė jokio pasipriešinimo, negana to, juos džiaugsmingai pasitiko didžioji gyventojų dauguma. Vyriausybė atsistatydino, ir po dviejų dienų pats Hitleris pergalingai įžengė į Vieną. Visa šalies teritorija perėjo okupantų žinion. Bet kokia opozicija buvo paskelbta neteisėta. Beregint įsigaliojo vokiečių įstatymai, įsisiautėjo gestapo ir SS represinis aparatas ir antisemitinis fanatizmas.

Rudolfas žinojo, kad ir Rachelė, jo žmona, anksčiau tokia racionali ir praktiška, nėmaž nelinkusi vaizduotis nelaimių, dabar beveik paralyžiuota nerimo, negali apsieiti be vaistų. Abu tėvai stengėsi apsaugoti nuo blogų minčių sūnelį, Samuelį, bet vaikas, nors dar tik šešerių, atrodė subrendęs kaip suaugęs žmogus, stebėjo, kas vyksta aplink, klausėsi ir, nieko neklausinėdamas, viską dėjosi į galvą. Iš pradžių Rudolfas gydė žmoną kaip ir visus pacientus tais pačiais raminamaisiais, bet, matydamas, kad jie kuo toliau, tuo mažiau padeda, sustiprino gydymą veiksmingais lašeliais, kuriuos varvino iš tamsaus stiklo flakonėlių be etikečių. Beje, jam pačiam jie

būtų pravertę ne ką mažiau, bet jis negalėjo jų gerti, nes būtų pakenkę profesiniams įgūdžiams.

Lašelių jam duodavo (beje, be galo slaptai) senas bičiulis Peteris Šteineris, vaistinės savininkas. Adleris buvo vienintelis gydytojas, kuriam Šteineris patikėjo rūpintis savo paties ir savo šeimos sveikata: jokie valdžios potvarkiai, draudžiantys arijams bendrauti su žydais, negalėjo paveikti juodu siejančios pagarbos. Šiaip ar taip, pastaraisiais mėnesiais Šteineris turėjo jo vengti viešoje erdvėje, baimindamasis sulaukti kvartalo nacių komiteto nemalonės. Anksčiau jiedu lošdavo pokerį, žaisdavo šachmatais, skolino vienas kitam knygas ir laikraščius, drauge žygiavo į kalnus arba žvejojo, kaip sakydavo juokais, norėdami pabėgti nuo žmonių, o Šteineris – nuo krūvos vaikų. Dabar Adleris neateidavo pas Šteinerį į galinį vaistinės kambarėlį lošti pokerio. Vaistininkas pasitikdavo Adlerį prie užpakalinių durų, paduodavo vaistus, bet neįrašydavo jų į savo sąskaitybos knygas.

Prieš aneksiją Peteris Šteineris niekada nesidomėjo Adlerių tautybe, laikė juos tokiais pat austrais kaip jis pats. Žinojo, kad jie žydai kaip ir šimtas devyniasdešimt tūkstančių kitų šalių gyventojų, bet jam buvo nė motais. Agnostikas, išauklėtas krikščionybės dvasia, visas religijas, taipgi savąją, laikė iracionaliomis, žinojo, kad ir Rudolfas Adleris taip pat agnostikas ir tik iš pagarbos žmonai laikosi kai kurių apeigų. Rachelė rūpinosi, kad jos sūnelis Samuelis būtų ištikimas žydų tradicijoms ir bendruomenei. Penktadienį Adleriai paprastai kviesdavosi Šteinerius šabo. Rachelė su svaine Lėja rūpindavosi vakariene: patiesdavo geriausią staltiesę, žiebdavo naujas žvakes,

patiekdavo žuvį pagal močiutės receptą, duoną ir vyną. Rachelė labai artimai bendravo su svaine. Lėja anksti palaidojo vyrą ir neturėjo vaikų, tad labai pritapo prie mažos brolio Rudolfo šeimos. Rachelė ne kartą kvietė ją atsikelti pas juos, bet Lėja norėjo gyventi viena ir kur buvusi nebuvo visi ateidavo pas gimines. Būdama geros širdies, dalyvavo daugelyje sinagogos programų, stengdamasi padėti neturtingiems bendruomenės nariams. Jaunesniajam broliui išvykus į Palestinos kibucą, Rudolfas buvo vienintelis brolis, o Samuelis – vienintelis sūnėnas. Per šabą Rudolfas sėdėdavo galustalėje, kaip ir pridera šeimos galvai. Uždėjęs rankas Samueliui ant galvos, meldavo Dievą, kad laimingų jį ir globotų, teiktų malonę ir ramybę. Rachelė ne kartą pastebėjo, kaip vyras susimerkia su Peteriu Šteineriu. Ji žiūrėjo pro pirštus, laikydama tai ne pašaipa, o tiesiog dviejų netikėlių sąmokslu.

Adleriai priklausė pasaulietinės išsilavinusios buržuazijos sluoksniui, kokia buvo pasiturinčioji Vienos visuomenė apskritai, taipgi žydų bendruomenė. Rudolfas jau seniai paaiškino Peteriui, kad jo tautiečiai visur ištikus šimtmečius buvo engiami, persekiojami ir tremiami, todėl išsilavinimą jie vertino labiau nei šios žemės turtus. Apiplėšti iki siūlo galo, kaip dažnai atsitikdavo laikui bėgant, jie vis dėlto išsaugodavo intelektualinį potencialą, kurio niekas nesugebėdavo atimti. Daktaro titulas buvo gerbiamas labiau nei banko sąskaita. Rudolfas buvo kilęs iš amatininkų šeimos, ir ši didžiavosi, kad vienas iš jų tapo gydytoju. Profesija reiškė prestižą ir vardą, bet jo atveju neturėjo nieko bendra su pinigais. Rudolfas Adleris buvo ne iš tų madingųjų chirurgų nei senojo *Universität Wien*

profesorių, jis buvo paprastas gydytojas, kruopštus ir parei-
gingas, ir pusę pacientų gydė už dyką.

Adlerio ir Šteinerio draugystė rėmėsi sielų giminyste ir bendromis vertybėmis, abu godžiai domėjosi mokslu, mėgo klasikinę muziką, daug skaitė, slapta simpatizavo komunistų partijai, uždraustai 1933 metais. Taipgi juos vienijo fiziologi-
nis pasibjaurėjimas nacionalsocializmu. Kai tik Adolfas Hitle-
ris, atsisakęs kanclerio vardo, pasiskelbė neribotus įgaliojimus turinčiu diktatoriumi, susitikę galiniame vaistinės kambaryje, jiedu gailėstaudavo, kad tenka gyventi tokia pasaulyje ir to-
kiaame amžiuje, nuplaudami sielvartą taurele ugninės naminu-
kės, kurią vaistininkas virdavo rūsyje, jaukiame prieglobstyje, naudojama įvairiems reikalams, ten laikė visus prietaisus parduodamiems vaistams gaminti ir pilstyti. Kartais Adleris nusivesdavo į tą rūšį Samuelį „padirbėti“ su Šteineriu. Vais-
tininko prašymu vaikas kiauras valandas mielai maišydavo ir pilstydavo į buteliukus įvairiaspalvius miltelius bei skysčius. Jo paties vaikai nė svajoti nesvajodavo apie tokią privilegiją.

Šteineriui skaudžiausia buvo tai, kad kiekvienas įstaty-
mas leidžiamas jo bičiulio orumui pažeminti. Jis nusipirko nominalia kaina gydytojo kabinetą ir būstą, taip apsaugoda-
mas juos nuo konfiskavimo. Kabinetas buvo labai patogiai įrengtas pirmame išpūdingų senų laikų rūmų aukšte, o pats Adleris su šeima gyveno antrame aukšte; visą savo darbą įgytą kapitalą, investuotą į nekilnojamąjį turtą, jis perrašė Peteriui, ir nors šis buvo artimas draugas, griebėsi šios krašutinės prie-
monės nepasitaręs su žmona. Rachelė niekada nebūtų su tuo sutikusi.

Rudolfas Adleris bandė įsiteigti, kad antisemitinė isterija netrukus pasibaigs, nes ji visiškai nederėjo Vienoje, rafinuočiausiame Europos mieste, išugdžiusiame tiek didžiųjų kompozitorių, filosofų ir mokslininkų, didumą jų žydų. Karingos Hitlerio kalbos, vis grėsmingesnės pastaraisiais metais, kurstė rasizmą, kuris, gerai pažįstamas jo protėviams, vis dėlto netrukė jiems sugyventi su visais ir klestėti. Dėl viso ko jis nukabino lentelę nuo kabineto durų – nieko baisaus, tas patalpas jis naudojo daug metų, visi ir šiaip žinojo, kad jis gydytojas. Pacientų sumažėjo, nes pacientai arijai buvo priversti atsisakyti jo paslaugų, bet jis tikėjosi, kad jie grįš, kai tik mieste vėl nusistovės rami atmosfera. Adleris kliošė savo profesiniais gebėjimais ir pelnytu autoritetu; vis dėlto, bėgant dienoms ir tolydžio didėjant įtampai, jis ėmė svarstyti mintį emigruoti į kitą šalį, pralaukti, kol nulsūgs nacių laikinai įpūsta audra.

Duoninėje belaukdama gražos, Rachelė Adler įsidėjo į burną tabletę ir nurijo neužsigerdama. Buvo madingai apsirengusi, smėlinių ir vyšninių atspalvių drabužiais, smaugtu per liemenį paltu, pakreipta ant šono skrybėlaite, šilkinėmis kojinėmis, aukštakulniais bateliais; daili, mažiau nei trisdešimties, bet, būdama griežtų veido bruožų, atrodė vyresnė. Rankovėse slėpdama virpančias rankas, bandė nerūpestingai atsakyti į duonkepio žodžius apie pasikėsinimą Paryžiuje.

– Kas šovė į galvą tam kvailam bernui, kad nupylė diplomatą? Matyt, lenkas, ne kitaip! – sušuko vyriškis.

Rachelė atliko paskutinę pamoką su geriausiu mokiniu, penkiolikmečiu berniuku, nuo septynerių metų skambinančiu pianinu, vienu iš nedaugelio tikrai mėgstančių muziką. „Atsiprašau, Frau Adler, turbūt suprantat...“ – atsisveikindama pasakė vaiko motina. Sumokėjo už pamoką triskart daugiau, nei reikėjo, ir buvo beveik apsikabinanti, bet susilaikė, baimindamasi įžeisti. Taip, Rachelė suprato. Ji buvo dėkinga, nes ta moteris neatsisakė pamokų kelis mėnesius ilgiau, nei būtų turėjusi. Ji vos susitramdė nepravirkusi ir išėjo aukštai pakelta galva: ji mylėjo tą berniuką ir nesmerkė jo už tai, kad šis didžiudamasis vilkėjo hitlerjugendo uniformą – rudus marškinius su juodomis trumpikėmis – ir segėjo emblemą su užrašu „kraujas ir garbė“. Visas jaunimas priklausė tai organizacijai, tai buvo privaloma.

– Įsivaizduojat, kokią bėdą tas lenkas užtraukė ant mūsų galvos! Girdėjot, ką sako per radiją, Frau Adler? – pamokslavo kepėjas.

– Tikėkimės, kad toliau grasinimų jie nenueis, – atsakė ji.

– Greičiau bėkit namo, Frau Adler. Gatvėse pilna įsisiautėjusio jaunimo. Nevaikščiokit viena. Netrukus ims temti.

– Viso labo, iki rytojaus, – suvapėjo Rachelė, dėdama duoną į krepšį, o gražą į piniginę.

Atsidūrusi gatvėje, ji atsikvėpė visa krūtine, stengdamasi nusikratyti grėsmingos nuojautos, apnikusios nuo pat ankštaus ryto, kai dar nebuvo girdėjusi nei radijo, nei baugių gaudų, sklindančių po miestą. Pagalvojo, kad tamsūs debesys žada liūtų, ir nukreipė mintis į būtiniausius darbus. Reikia nupirkti vyno ir žvakių penktadienio vakarui, kaip kiekvieną

savaiteį ateis svainė šabo, taip pat Šteineriai su vaikais. Pajuto, kad tabletė nepadedą, nervai gali neišlaikyti vidury gatvės, būtinai reikia išgerti lašelių, ir nutarė pirkinius atidėti rytojui. Už dviejų kvartalų pamatė savo namą, vieną pirmųjų gryo *art nouveau* stiliaus, pastatytą XIX amžiaus pabaigoje. Tada, kai Rudolfas Adleris pirmame aukšte nupirko patalpas savo kabinetui, o antrame būstą šeimai, konservatyvioji Vienos visuomenė, pripratusi prie baroko elegancijos, baisėjosi organiškėmis linijomis, išraitytais langais ir balkonais, stilizuotų gėlių vitražais, bet ilgainiui *art nouveau* prigijo ir pastatas tapo miesto įžymybe.

Rachelė vos nesusigundė užsukti pas vyrą į kabinetą, bet tuojau pat atmetė tą mintį. Vyras ir šiaip turi užtektinai rūpesčių, tad neverta kvaršinti jam galvos savo nuogaštavimais. Be to, Samuelis nuo pat ryto laukia tėvų tetos namuose. Lėja Adler, profesionali mokytoja, mokė kelis vaikus. Samuelis, keleriais metais jaunesnis už kitus, mokėsi nė kiek ne prasčiau nei vyresnieji. Susirūpinusios, kad žydų vaikai dažnai skriaudžiami mokykloje, kai kurios bendruomenės motinos surengė mažesniesiems privačias pamokas, o vyresniuosius leido mokytis į sinagogą. Tikėjosi, kad vėliau galės atsisakyti tokių kraštutinių priemonių. Eidama atsiimti sūnaus, Rachelė neatkreipė dėmesio, kad tokiu neįprastu laiku vyro kabinetas uždarytas. Paprastai Rudolfas priimdavo ligočius iki šeštos vakaro, išskyrus penktadienius, kai reikėdavo vakarieniauti prieš saulei leidžiantis.

Lėjos butas buvo dviejų kambarių, kuklus, bet geroje vietoje, apstatytas naudotais baldais, papuoštas įrėmintomis anksti

mirusio vyro nuotraukomis ir suvenyrais, parsivežtais iš svetimų šalių, kurias spėjo aplankyti su vyru. Tomis dienomis, kai ateidavo mokiniai, butas kvėpėdavo šviežiais sausainiais. Rachelė Adler sutiko kitas tris motinas, atėjusias atsiimti vaikų, visos susėdo prie arbatos puodelio pasiklaudyti, kaip Samuelis griežia „Odę džiaugsmui“. Graudu buvo žiūrėti į vaiką: mažiukas, liesutis, nubrūžintais keliukais, pasišiaušęs, susikaupęs kaip išminčius, susiliejęs su smuiku, su muzika, visiškai abejingas žiūrovų reakcijai. Sulig paskutinėmis natomis prapliupo šauksmai ir plojimai. Samuelis kelias sekundes tylėjo, nepajėgdamas išnerti iš transo atgal į moterų ir vaikų draugiją. Paskui greit nusilenkė, ir, kai teta puolė jo pabučiuoti, motina vos tvardėsi nesišypsodama iš laimės. Kūrinys buvo palyginti nesudėtingas, sūnus išmoko jį greičiau nei per savaitę, bet Bethovenas visada sukrečia. Rachelė žinojo, kad jos sūnus – vunderkindas, bet visada dygėjosi liaupsėmis, niekada jo negirdavo, laukdavo, kada ims girti kiti. Ji padėjo Samueliui apsivilkti paltą ir įdėti instrumentą į dėklą, paskubomis atsisveikino su svaine bei kitomis moterimis ir nuskubėjo namo, vildamasi, kad spės pareiti ir vakarienei pašauti kepsnį į orkaitę. Jau keli mėnesiai neturėjo tarnaitės: vengrė, tarnavusi kelerius metus, buvo deportuota, o kitos ieškoti paprasčiausiai bijojo.

Motina su sūnumi nesustodami praėjo pro gydytojo kabineto duris ir atsidūrė erdviame pastato vestibulyje. Jau degė vitražinio stiklo lempos vandens lelijų formos gaubtais, užliedamos aplinką žalsvais ir melsvais atšvaitais. Plačiais laiptais jie užlipo į antrą aukštą. Eidami pro namsargę,

budinčią savo kabinoje, pasisveikino. Moteris neatsakė. Retai atsiliepdavo.

Adlerių būstas, erdvus ir jaukus, buvo apstatytas sunkiais, visam gyvenimui numatytais raudonmedžio baldais, kurie nesisiderino su grakščiu, paprastų linijų architektūra. Rachelės senelis buvo antikvaras, ir jo palikuonys paveldėjo paveikslų, kilimų ir itin vertingų, nors ir pasenusių puošmenų. Rachelė, išauklėta rafinuoto skonio, stengėsi išlaikyti fasoną, nors nei vyro pajamos, nei jos uždarbis už muzikos pamokas nė iš tolo neprilygo senelių ištekliams. Jos elegancija buvo gana kukli, nes didžiavimusi dygėjosi ne ką mažiau nei puikybe. Dar vaikystėje tėvai įdiegė jai baimę sužadinti žmonėms pavydą.

Svetainės kampe palei langą, žvelgiantį į gatvę, stovėjo fortepijonas „Blüthner“, tarnavęs trims jos giminėms kartoms. Tai buvo jos darbo instrumentas, skambindavo juo su diduma mokinių, be to, tai buvo jos vienintelė paguoda vienatvės valandomis. Ji meistriškai grojo nuo mažumės, bet paaugusi suprato, kad tapti profesionalia pianiste trūksta gebėjimų, tad nutarė mokyti kitus. Buvo puiki mokytoja. Sūnus, priešingai, apdovanotas kaip reta nepaprastu muzikanto talentu, būdamas trejų, sėsdavo prie fortepijono ir iš klausos atlikdavo kartą nugirstą melodiją, bet labiau mėgo smuiką, nes, pasak jo, galėjo nešiotis jį kur tinkamas. Negalėdama turėti daugiau vaikų, Rachelė nukreipė į Samuelį visą motinos meilę. Dievino jį, negalėjo nelepinti, nes šis buvo pavyzdingo elgesio, mandagus, klusnus, darbštus.

Po pusvalandžio Rachelė išgirdo gatvėje triukšmą ir žvilgtelėjo pro langą. Temo. Gatve traukė gal šešetas jaunuolių, iš

pažiūros girti, gerklojo nacių šūkius, paskutiniais žodžiais plūdo žydus – siurbėlės!, būkit prakeikti!, žudikai! – jau ne kartą ji girdėjo tuos keiksmazodžius, skaitė vokiškuose laikraščiuose ir proklamacijose. Vienas jų nešėsi deglą, kiti buvo apsiginklavę vėzdais, plaktukais ir metaliniais vamzdžiais. Ji nuvedė Samuelį nuo lango, užtraukė užuolaidas ir jau buvo beeinanti apačion kviesti vyro, bet vaikas įsikibo į sijoną. Apskritai įpratęs būti vienas, dabar Samuelis atrodė toks išsigandęs, kad motina nutarė palaukti. Gatvėje triukšmas pritilo, ir ji pagalvojo, kad gauja pasišalino. Ištraukė iš orkaitės kepsnį ir pradėjo dengti stalą. Nenorėjo jungti radijo. Naujienos visada būdavo labai blogos.

Peteris Šteineris priėmė bičiulį vaistinės galiniame kambaryje, kur laukė vakar pradėta šachmatų partija ir jau įpusėtas butelis brendžio. Garsiosios „Farmacia Steiner“ patalpos priklausė tai pačiai giminei nuo 1830 metų, prosenelio laikų, ir kiekviena karta stengėsi išlaikyti jas pavyzdingos būklės. Išliko net lentynos ir drožinėtos raudonmedžio spintelės, bronziniai reikmenys, atgabenti iš Prancūzijos, ir dvylika, pasak savininko, neįkainojamų senovinių krištolinių stiklainių, kuriuos mielai būtų nupirkęs bet kuris kolekcininkas. Langai, žvelgiantys į gatvę, buvo papuošti tapytomis gėlių girliandomis, portugališkų plytelių grindys daugiau nei per šimtmetį šiek tiek batų nuzulintos, o prie vaistinės durų kabojo sidabriniai varpeliai klientams, kad prieš įeidami paskambintų. Šteinerio vaistinė atrodė tokia vaizdinga, kad kaip miesto simbolis

puikavosi nuotraukų albume, ją lankė turistai, apie ją dažnai rašė laikraščiai.

Peteris nustebė, kad Rudolfas Adleris atėjo taip anksti darbo dienai nepasibaigus.

– Kas atsitiko? – paklausė.

– Nežinau, dūstu. Lyg grėstų širdies smūgis.

– Eik sau, žmogau, esi per jaunas tokioms staigmenoms. Nervai, ir tiek, stresas. Išgerk taurelę, pats geriausias vaistas nuo visų negalių, – patarė Šteineris, kliustelėdamas dvigubą porciją.

– Jau neįmanoma gyventi šitoje šalyje, Peteri. Naciai surėmė mus iš visų pusių. Kasdien vis labiau ir skaudžiau spaudžia mus savo represijų replėmis. Negalime eiti į visus restoranus ir krautuves, mūsų vaikams grasina mokyklose, mus atleidžia iš valstybinių tarnybų, nusavina mūsų parduotuves ir nekilnojamąjį turtą, draudžia gyventi pagal savo tikėjimą ir mylėti kitos tautybės moterį.

– Padėtis nepakenčiama, greit turėtų keistis į gera, – gana neryžtingai atsiliepė Peteris.

– Klęsti. Padėtis blogėja ir blogės. Tik aklas gali manyti, kad mums, žydams, įmanoma bent šiaip taip gyvailioti. Nors ir kaip stengdamiesi, nesugebėsime išvengti gresiančio smurto. Valdžia kas dieną leidžia vis naujus potvarkius.

– Kaip skaudu, mielas bičiuli! Kuo galėčiau tau padėti?

– Jau esi daug kuo man padėjęs, bet juk negali manęs globoti. Naciai laiko mus piktybiniu augliu, kurį būtina pašalinti. Mano giminės jau šešios kartos gyvena Austrijoje! Mes vis labiau žeminami. Ką dar jie gali atimti iš mūsų? Išskyrus gyvybę, nieko daugiau neturime.